

72 ปี มก. ผู้ใหญ่ลี้กับนางมา และ ศาสตร์แห่งแผ่นดิน  
KU 72<sup>th</sup> Anniversary, Pooyai Lee Kab Nang Ma,  
and Knowledge of the Land

กุลวดี มกราริรมย์\*

Kulwadee Makarapirom

### บทคัดย่อ

นวนิยายเรื่องผู้ใหญ่ลี้กับนางมาของกาญจนา นาคนันทน์ จัดได้ว่าเป็นวรรณกรรมบันทึกความทรงจำส่วนเสี้ยวหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของสังคมการเกษตรของไทยในช่วงทศวรรษ 2500 อันเป็นช่วงเวลาที่ประเทศไทยเริ่มจัดทำและดำเนินการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) ซึ่งมีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในฐานะผู้ป้อนเพาะศาสตร์แห่งแผ่นดิน และผลิตบัณฑิตสาขาการเกษตรและสัตวบาล วนศาสตร์ ประมง รวมทั้งสหกรณ์เกษตร นวนิยายเรื่องผู้ใหญ่ลี้กับนางมา สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของมหาวิทยาลัยในพันธกิจดังกล่าวในช่วงเวลานั้น รวมทั้งความทรงจำของคนร่วมสมัยที่มีต่อมหาวิทยาลัยแห่งนี้ได้อย่างแจ่มชัดและงดงาม

คำสำคัญ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์; ผู้ใหญ่ลี้กับนางมา; ศาสตร์แห่งแผ่นดิน

### Abstract

*Pooyai Lee Kab Nang Ma*, a novel by Kanjana Nakanan, can be considered as a collective memory recording a phase of the change and development of Thai agricultural society in 2500s under the First Phase of the

---

\* ศาสตราจารย์ประจำภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ติดต่อได้ที่ kulwadee\_maka@yahoo.co.th

National Economic and Social Development Plan (1961-1966) which Kasetsart University played a very important role as the one nourishing the knowledge of the land and producing graduates in the fields of Agriculture and Animal Nourishing, Forestry, Fisheries, as well as Agricultural Cooperatives. *Pooyai Lee Kab Nang Ma* clearly and beautifully reflects the role of the university in these missions during that period including the contemporaries' collective memory of it.

**Keywords:** Kasetsart University; *Pooyai Lee Kab Nang Ma*;  
Knowledge of the Land

## ความนำ

ผู้ใหญ่วีลีกับนางมา ของกาญจนา นาคั่นทน เป็นนวนิยายที่หอมหวาน บุญเหลือ เทพยสุวรรณ นักวรรณคดีชั้นแนวหน้าของไทยให้คำนิยมไว้ในคำนำของ นวนิยายเรื่องนี้ว่า เป็นนวนิยายที่ถ่ายทอดให้เห็นภาพชีวิตชนบทสมัยใหม่ของไทย อย่างเหมือนจริงประดุจภาพถ่าย ทำให้เห็นภาพชนบทไทยได้อย่างแจ่มแจ้งน่ารัก โดยเฉพาะด้านที่น่าชื่นชมของชีวิต (กาญจนา นาคั่นทน, 2540: 4) ส่วนกาญจนา นาคั่นทนได้กล่าวถึงแรงบันดาลใจในการเขียนนวนิยายเรื่องนี้ว่ามีที่มาจากเพลง “ผู้ใหญ่วีลี” ซึ่งเป็นเพลงที่โด่งดังมากใน พ.ศ.2508 โดยผู้ประพันธ์ผูกเรื่องให้มาลีนี้ หรือนางมา เสมียนสาวชาวกรุงผู้เดินแบบแฟชั่นเป็นอาชีพเสริม ได้รับมรดกที่ดิน แถวคลองสิบเอ็ด รัษฎบุรีจากคุณยายของเธออย่างไม่คาดฝัน ที่นาผืนนี้เปลี่ยนวิถีชีวิตและทัศนคติของเธอในเรื่องชีวิตชนบทไปโดยสิ้นเชิง จนทำให้เธอตัดสินใจทิ้งชีวิตชาวกรุงที่แสนสะดวกสบายมาตั้งรกรากอยู่ที่นอ้อยถาวรกับ “ลีนวัตร” ผู้ใหญ่บ้าน คลองสิบเอ็ดซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่าผู้ใหญ่วีลี ด้วยความมั่นใจว่าชีวิตในชนบทจะให้ความสุขสงบแก่เธอได้อย่างยั่งยืน

## บทเพลง นวนิยาย และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เพลง “ผู้ใหญ่ลี” ซึ่งได้รับความนิยมอย่างมากใน พ.ศ.2508 อันเป็นปีเดียวกับที่นวนิยายเรื่อง *ผู้ใหญ่ลีกับนางมา* เริ่มพิมพ์เผยแพร่เป็นตอนๆ ในนิตยสารรายปักษ์ สตรีสาร และเป็นปีเดียวกับที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เพิ่งครบรอบการก่อตั้งได้ 22 ปี ทั้งสามเรื่องนี้มีความสัมพันธ์กันอย่างไรและมีอะไรเกี่ยวข้องกับศาสตร์แห่งแผ่นดินที่นากล่าวถึง

ด้านบทเพลง กาญจนา นาคนันทน์กล่าวไว้ใน “ผู้ประพันธ์คุยกับผู้อ่าน” ว่า ทุกครั้งที่ได้นับเพลง “ผู้ใหญ่ลี” เธอจะนึกถึงผู้ใหญ่ลีและชาวอีสานด้วยความเอ็นดูในความหัวอ่อนเป็นพลเมืองดีของคนเหล่านี้ที่ยึดดีทำตามนโยบายของรัฐทุกอย่างโดยไม่มีข้อโต้แย้ง แม้จะไม่รู้ว่าแท้จริงแล้ว “สุกร” ที่ทางการสั่งให้เลี้ยงคือสัตว์ชนิดใด แต่ก็พยายามทำความเข้าใจด้วยการนำมาเทียบเคียงกับคำว่า “นิก” ซึ่งในภาษาถิ่นอีสานมีความหมายว่า “ใหญ่” จึงสรุปเอาเองว่าหาก “สุนัข” แปลว่า “หมาใหญ่” คำว่า “สุกร” ก็น่าจะหมายถึง “หมาน้อย” ชาวบ้านจึงลงมือเลี้ยงลูกสุนัขกันทั้งหมู่บ้าน (กาญจนา นาคนันทน์, 2540: 5) โดยไม่รู้เลยว่ากำลังสนองนโยบายของรัฐที่มุ่งเน้นเรื่องเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง (self-sustainable economy) หรือเศรษฐกิจแบบพอเพียง (self-sufficient economy) ด้วยการกระตุ้นให้ชาวชนบทนำศาสตร์แห่งแผ่นดินมาใช้เพื่อความอยู่ดีกินดี ดังเห็นได้จากเนื้อร้องท่อนแรกของบทเพลงนี้ว่า

พ.ศ.2504 ผู้ใหญ่ลีตีกลองประชุม ชาวบ้านต่างมาชุมนุม  
มาประชุมที่บ้านผู้ใหญ่ลี ต่อไปนี้ผู้ใหญ่ลีจะขอกว่า  
ถึงเรื่องราวที่ได้ประชุมมา ทางเขาสั่งมาว่า (ข้า)  
ให้ชวานาเลี้ยงเปิดและสุกร ฝ่ายตาสีหั่วคลอนถามว่าสุกรนั้นคืออะไร  
ผู้ใหญ่ลีลุกขึ้นตอบทันใด สุกรนั้นไซ้คือหมาน้อยธรรมดา  
หมาน้อย หมาน้อยธรรมดา<sup>1</sup>

<sup>1</sup> “ผู้ใหญ่ลี” เป็นเพลงลูกทุ่งซึ่ง “อิง ชาวอีสาน” หรือ พิพัฒน์ บริบูรณ์ ประพันธ์คำร้องและทำนองให้ศักดิ์ศรี ศรีอักษร ขับร้อง เนื้อเพลงสะท้อนให้เห็นถึงความบกพร่องเรื่องการสื่อสารระหว่างข้าราชการกับชาวบ้านอย่างมีอารมณ์ขัน เพลงนี้ได้รับการบันทึกเสียงในปี พ.ศ.2507 โดยได้รับความนิยมอย่างสูง จนมีผู้นำไปดัดแปลงคำร้องเป็นภาคต่ออีก

หากพิจารณาตามปี พ.ศ.2504 ที่ปรากฏในบทเพลง สันนิษฐานได้ว่าช่วงเวลา ที่รัฐสั่งให้ชาวนาเลียงเปิดและสุรนาจะอยู่ในสมัยที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เป็น นายกรัฐมนตรี (พ.ศ.2502-2506) แต่ผู้ประพันธ์เรื่อง *ผู้ใหญ่ลีกับนางมา* ได้สันนิษฐาน เกี่ยวกับต้นตอของเพลงนี้ในคำนำตอนต้นของนวนิยายชื่อ “ผู้ประพันธ์คุยกับผู้อ่าน” ว่าเรื่องดังกล่าวน่าจะเกิดขึ้นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ.2482-2488) สมัยที่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีสมัยแรก (พ.ศ.2481-2487) ดังตอนที่ว่า

[...] “พ.ศ. 2504 ผู้ใหญ่ลีตีกลองประชุม...” เวลาเห็นจะ คลาดเคลื่อนไปมากเพราะเมื่อปี 2486 ดิฉันได้ทราบเรื่องนี้ แสดง ว่ามันต้องเกิดก่อนหน้านั้นแน่ จึงสันนิษฐานเอาเองว่า คงจะเป็นปี 2484 หรือใกล้เคียงกันนี้ ในระหว่างนั้นรัฐบาลประกาศให้ราษฎร ทำอะไรหลายๆ อย่างเช่น [...] ให้ทำสวนครัว เลี้ยงไก่ [...] ท่านว่า การทำเช่นนั้นจะช่วยให้ไทยชนะสงครามได้ ในที่สุดไทยก็ชนะ จริงๆ แต่ชนะอย่างที่เราๆ ก็คงจะทราบอยู่แล้ว ขอให้เข้าใจว่า การนี้มีผู้ใหญ่ลีร่วมมือด้วยอย่างจริงจังผู้หนึ่ง

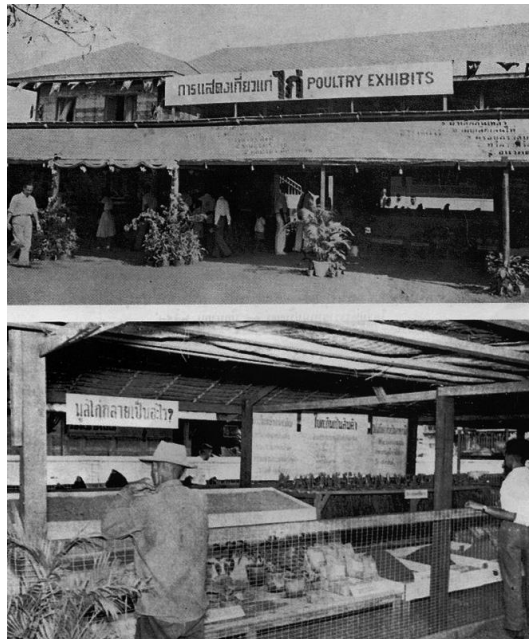
(กาญจนา นาคนันทน์, 2540: 5-6)

เหตุที่ผู้ประพันธ์กล่าวว่าการที่ไทยชนะสงครามได้ในที่สุดโดยมีผู้ใหญ่ลี ร่วมมือด้วยอย่างจริงจังผู้หนึ่งนั้น น่าจะเป็นเพราะผู้ประพันธ์เห็นว่าผู้ใหญ่ลียินดี สนองนโยบายของรัฐทุกเรื่องตามที่รัฐเล็งเห็นว่าจะสามารถช่วยให้คนไทยพึ่งพา

---

หลายเพลง เช่น *ผู้ใหญ่ลีเข้ากรุง ผู้ใหญ่ลีหาคู่ เมียผู้ใหญ่ลี ลูกสาวผู้ใหญ่ลี ผู้ใหญ่ลีผู้ใหญ่มาก* และยังมีการนำไปสร้างเป็นภาพยนตร์เรื่อง *ลูกสาวผู้ใหญ่ลี* (พ.ศ.2507) โดยศักดิ์ศรี ศรีอักษร รับบทเป็นลูกสาวผู้ใหญ่ลี คู่กับดอกดิน ภิรมย์พันธุ์ ผู้รับบทเป็นผู้ใหญ่ลี หลังจากเพลง *ผู้ใหญ่ลี* บัณฑิตได้เริ่มเสื่อมความนิยม ผู้ประพันธ์เพลงยังนำเพลงนี้ไปดัดแปลงเป็นจังหวะ วาซุซี (Watusi) ใช้ชื่อเพลงว่า *ผู้ใหญ่ลีวาซุซี* ให้ศักดิ์ศรี ศรีอักษร นำมาขับร้องใหม่ด้วย ใน พ.ศ.2534 เพลง *ผู้ใหญ่ลี* ได้รับเลือกให้เป็นเพลงลูกทุ่งดีเด่นจากงาน “กึ่งศตวรรษเพลงลูกทุ่ง ไทยครั้งที่ 2” และได้รับการบันทึกเสียงใหม่อีกหลายครั้งโดยนักร้องอื่นๆ ต่อมาใน พ.ศ. 2547 เพลง *ผู้ใหญ่ลี* ยังถูกนำไปดัดแปลงเป็นภาพยนตร์โฆษณาของธนาคารกรุงไทยจนถูก ประท้วงจากสมาคมกำนันผู้ใหญ่บ้านแห่งประเทศไทย (*ผู้ใหญ่ลี*, <https://th.wikipedia.org>).

ตนเองได้ในยามสงครามที่เครื่องอุปโภคบริโภคขาดแคลน จึงนำเรื่องศาสตร์แห่งแผ่นดินมาบังคับสั่งการให้ชาวบ้านทำสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคในครัวเรือน อย่างไรก็ตาม หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลงแล้ว การเลี้ยงไก่และสัตว์ชนิดอื่นๆ ก็ยังคงได้รับการส่งเสริมเรื่อยมา ดังเห็นได้จาก “งานประจำปีเกษตรกลางบางเขน” พ.ศ.2495 ที่บอกวัตถุประสงค์ของการจัดงานไว้ว่า เพื่อส่งเสริมการเลี้ยงไข่ไก่ตักและการบริโภคไข่ไก่ ยิ่งไปกว่านั้นยังมีภาพโรงสาธิตการเลี้ยงไก่ในงานวันเกษตรประจำปี พ.ศ.2497 ให้เห็นเป็นหลักฐานสำคัญว่าการเลี้ยงสัตว์ได้รับการส่งเสริมอย่างต่อเนื่องเรื่อยมา



ภาพที่ 1 โรงสาธิตการเลี้ยงไก่ในงานวันเกษตรประจำปี พ.ศ.2497

ที่มา: ในหลวงกับงานวันเกษตร, <http://oamc.ku.oc.th>

อนึ่ง การที่ผู้ประพันธ์เรื่องผู้ใหญ่ลีกับนางมาให้น้องสาวของผู้ใหญ่ลีเดินทางไปยังมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์แบบเข้าไปเย็นกลับด้วยความทุลทุผลและไม่คำนึงถึงความเหนื่อยยาก โดยลงเรือหางยาวจากคลองสิบเอ็ดไปต่อรถที่ทำเรือ

สะพานใหม่ เพื่อเข้ารับการฝึกอบรมวิชาชีพกับหน่วยงานแห่งหนึ่งของมหาวิทยาลัย ยังถือได้ว่าเป็นบันทึกความทรงจำของสังคมที่มีต่อพันธกิจอีกด้านหนึ่งของมหาวิทยาลัยในการเผยแพร่วิชาชีพให้แก่ประชาชนทั่วไปได้อย่างชัดเจน โดยหนึ่งในวิชาชีพที่อบรมก็คือการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการเลี้ยงสัตว์ได้รับการส่งเสริมมาโดยตลอด และยังถูกบรรจุไว้เป็นนโยบายหลักด้านเกษตรกรรมในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ซึ่งกำลังดำเนินโครงการตามแผนในช่วงเวลาที่กาญจนา นาคันทน์ประพันธ์นวนิยายเรื่องนี้ด้วย ดังจะขยายความต่อไป

นอกเหนือจากเรื่องการเลี้ยงสัตว์ผู้ประพันธ์ยังแสดงทัศนะว่าวิถีแห่งการเกษตรของไทยเป็นทั้งเศรษฐกิจแบบพอเพียงและเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ที่คนชนชั้นสามารถแปรเปลี่ยนทุกสิ่งทุกอย่างในท้องนาให้กลายเป็นเงินเป็นทองได้ โดยให้ผู้ใหญ่ซึ่งเป็นบัณฑิตสาขาการเกษตรและสัตวบาลเป็นผู้ผลักดันและส่งเสริมให้ชาวนาเลี้ยงสัตว์เป็นรายได้เสริมอย่างเข้มข้นและไม่หวงวิชา ดังตอนที่สินวัตรกล่าวถึงการเลี้ยงสัตว์ของคุณนายวัน คุณยายของมาลินีไว้ว่า

[...] เาเองเป็นคนเคยูเียวเขียูให้ท่านเลี้ยงสัตว์เหล่านี้ไว้เพื่อกินเศษอาหาร และผักหญ้าในท้องนา มิฉะนั้นมันจะเสียเปล่าอย่างน่าเสียดาย ในท้องไร่ท้องนามีผักขมขึ้นอยู่โดยไม่มีใครปลูก รังแต่จะรกท้องนาต้องถอนขึ้นมาทิ้งเปล่าๆ ถ้าเอามาเลี้ยงหมูมีดีกว่าหรือ คุณนายวันปลูกกล้วยไว้มากมายจะตัดแต่ใบตองกับเครือขายเท่านั้นทำไม ลอกกาบนอกตากแดดเอาไว้ทำเชือก ข้างในอ่อนๆ หมูชอบกินไม่น้อย เลี้ยงหมูสักสิบตัวเท่านั้น สำหรับกินเศษๆ ผักหญ้าเหล่านั้น ก็เท่ากับได้เงินมาปีละหมื่นบาท โดยลงทุนลงแรงไม่เท่าไร

ส่วนไก่เลี้ยงไว้เพื่อจะได้ไข่เป็นอาหารในครัวเรือนเหลือก็เก็บขายเป็นรายได้พิเศษอีกนิดหน่อย วันละนิดวันละหน่อย เมื่อหลายวันเข้ามันก็มีความหมายขึ้นมา

(กาญจนา นาคันทน์, 2540: 342)

ความประทับใจเรื่องของผู้ใหญ่บ้านชาวอีสานชื่อ “ลี” ที่ผู้ประพันธ์ได้ยืมมาตั้งแต่เมื่อครั้งไปเป็นครูอยู่ที่จังหวัดชัยภูมิ กลายเป็นแรงบันดาลใจให้เธอตั้งใจว่าจะปั้นผู้ใหญ่ลีขึ้นมาใหม่ ไม่ให้ใครเยาะเย้ยเรื่องความเป็นได้ ซึ่งมีอยู่ทางเดียวเท่านั้นคือให้เขาได้รับการศึกษาอย่างดี (กาญจนา นาคนันทน์, 2540: 5-6) ด้วยเหตุนี้ผู้ประพันธ์จึงให้ผู้ใหญ่ลีของเธอผู้มีชื่อจริงว่านายสินวัตร โรปนารมย์ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีใน พ.ศ.2504 จากคณะเกษตร ซึ่งในเวลานั้นยังใช้ชื่อคณะกสิกรรมและสัตวบาล อันเป็นชื่อที่ใช้มาตั้งแต่ พ.ศ.2497 (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2537: 5) แสดงให้เห็นว่าเมื่อก้าวถึงสถาบันการศึกษาที่มีชื่อเสียงในการผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพทางด้านเกษตร คนทั่วไปในสมัยนั้นมักจะนึกถึงมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ดึงเห็นได้จากบทสนทนาหลายตอนในเรื่อง *ผู้ใหญ่ลีกับนางมา* เนื่องจากเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐแห่งแรกที่สอนเรื่องการเกษตร นอกจากนี้ ผู้ประพันธ์ยังสร้างความสมจริงให้ผู้อ่านคล้อยตามว่าผู้ใหญ่ลีของเธอมีตัวตนอยู่จริง ด้วยการนำเรื่องร่วมสมัยที่เกิดขึ้นจริงมาผสม โดยให้สินวัตรเข้ารับพระราชทานปริญญาบัตรปีเดียวกับที่กำนันจุล คุ่มวงศ์ได้รับพระราชทานปริญญากสิกรรมและสัตวบาลมาบังเกิดกิตติมศักดิ์จากคณะเดียวกัน



ภาพที่ 2 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานปริญญา  
กสิกรรมและสัตวบาลบัณฑิตกิตติมศักดิ์ให้แก่กำนันจุล คุ่มวงศ์ เกษตรกรชาวเพชรบูรณ์  
ผู้เป็นเกษตรกรไทยคนแรกที่ได้รับเกียรตินี้

ที่มา: ไร่กำนันจุล, <http://happyworkplace-thaihealthnida.com>

## ความเป็นมาของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เพื่อให้เห็นบทบาทของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 และผู้บ่มเพาะศาสตร์แห่งแผ่นดินในความทรงจำของคนร่วมสมัยตามที่กาญจนา นาคนันทน์ถ่ายทอดไว้ในเรื่อง *ผู้หญิงใหญ่ลี้กับนางมา* และรำลึกถึงวาระครบรอบ 72 ปีแห่งการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ผู้เขียนจึงใคร่ขอบันทึกประวัติความเป็นมาของมหาวิทยาลัยพอเป็นสังเขปไว้ ณ ที่นี้ว่า ความคิดเรื่องการจัดตั้งระบบการศึกษาวิชาเกษตรให้เป็นระบบโรงเรียนในประเทศไทยมีมาตั้งแต่ก่อนการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์แล้ว โดยใน พ.ศ.2447 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นพิไชยมหินทโรดม อธิบดีกรมช่างไหมในกระทรวงเกษตรธิการ ทรงจัดตั้งโรงเรียนช่างไหมหลักสูตร 2 ปี สอนเรื่องการเลี้ยงไหมโดยเฉพาะ จากนั้นใน พ.ศ.2449 ได้ขยายหลักสูตรเป็น 3 ปี โดยเพิ่มวิชาการเพาะปลูกพืชอื่นๆ และวิชาสัตวแพทย์ ต่อมาระหว่าง พ.ศ.2457-2466 เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ได้จัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมหอวังที่กรุงเทพฯ โดยระหว่าง พ.ศ.2467-2485 มีการขยายโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมไปสู่ทุกภาคด้วย

ใน พ.ศ.2474 หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร อธิบดีกรมตรวจกสิกรรมในกระทรวงเกษตรธิการ ทรงดำริว่าควรจัดตั้งสถานี่ทดลองกสิกรรมควบคู่ไปกับโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมขึ้นที่ภาคอีสาน ภาคใต้ และภาคพายัพ เพื่อให้งานวิจัยด้านการเกษตรดำเนินควบคู่กันไปกับการให้การศึกษาทางด้านนี้ โดยที่ภาคอีสานมีหลวงอิงศรกีสิกร เป็นอาจารย์ใหญ่ของโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมโนนวัด ที่อำเภอนोनสูง จังหวัดนครราชสีมา หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจเป็นอาจารย์ใหญ่ของโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรม<sup>2</sup> ที่ตำบลคองหงษ์ อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และพระช่วงเกษตรศิลปการ เป็นอาจารย์ใหญ่ของโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมแม่โจ้ ที่อำเภอสันทราย

---

<sup>2</sup> หนังสือ *50 ปี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์: กำเนิดและพัฒนาการ* หน้า 33-34 เรียกว่าโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรม แต่ <http://www.ku.ac.th/general/history1x.html> อันเป็นเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เรียกว่า “โรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมคองหงษ์”.



จังหวัดเชียงใหม่ บุรพาจารย์สามท่านนี้เป็นผู้บุกเบิกและมีคุณูปการต่อวงการเกษตรไทยเป็นอย่างมาก จนได้รับฉายาจากเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีว่า “สามเสือเกษตร”



ภาพที่ 3 (จากซ้ายไปขวา) หลวงสุวรรณาจกกลกิจ พระช่วงเกษตรศิลปการ และหลวงอิงศรีกสิการ ผู้ได้รับฉายาว่า “สามเสือเกษตร”

ที่มา: 50 ปี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์: กำเนิดและ พัฒนาการ, 2537: 32

หลังจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้รับการสถาปนาเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐลำดับที่ 3 เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2486 ตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ.2486 ซึ่งประกาศใช้ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 60 ตอนที่ 7 แล้ว หลวงสุวรรณาจกกลกิจก็ได้ดำรงตำแหน่งอธิการบดีตั้งแต่ พ.ศ.2489-2501 และพระช่วงเกษตรศิลปการได้เป็นอธิการบดีต่อจากหลวงสุวรรณาจกกลกิจถึง 4 สมัยตั้งแต่ พ.ศ.2501-2512 โดยเมื่อแรกก่อตั้งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มีเพียง 4 คณะวิชา ได้แก่ คณะเกษตรศาสตร์<sup>3</sup> ซึ่งเมื่อแรกก่อตั้งเปิดสอนหลักสูตรการฝึกกรรมและสัตวบาล

<sup>3</sup> ใน พ.ศ.2497 คณะเกษตรศาสตร์เปลี่ยนชื่อเป็นคณะการฝึกกรรมและสัตวบาลตามชื่อหลักสูตรแรกที่เปิดสอน จนถึง พ.ศ.2509 จึงเปลี่ยนชื่ออีกครั้งหนึ่งเป็นคณะเกษตรอันเป็นชื่อที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 คณะนี้จึงยังคงใช้ชื่อคณะการฝึกกรรมและสัตวบาลอยู่.

คณะวนศาสตร์ คณะสหกรณ์<sup>4</sup> คณะการประมง (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2537: 32-34) จากนั้นจึงได้ขยายสาขาวิชาจนครอบคลุมศาสตร์และศิลป์แขนงอื่นๆ อาทิ สาขาวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ตามปรัชญาของมหาวิทยาลัยทั่วโลก



ภาพที่ 4 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลฯ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ขณะทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็นพระอนุชาธิราช ได้เสด็จ มาทอดพระเนตรกิจการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ.2498 ภายหลังการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้ 12 ปี ที่มา: พระอัฐมรามาธิบดินทร, 2558: 107

อนึ่ง ด้วยเหตุที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เป็นมหาวิทยาลัยของรัฐแห่งแรกที่เปิดสอนหลักสูตรทางการเกษตรโดยก่อตั้งคณะเกษตรศาสตร์เป็นลำดับที่ 1 ปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ปริญญาแรกที่มีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ทูลเกล้า

---

<sup>4</sup> เปลี่ยนชื่อเป็นคณะเศรษฐศาสตร์สหกรณ์เมื่อ พ.ศ.2497 ต่อมาใน พ.ศ.2509 เปลี่ยนชื่อเป็นคณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ.

ทูลกระหม่อมถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ.2496 จึงเป็นปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาเกษตรศาสตร์ ในวโรกาสดังกล่าว สภามหาวิทยาลัยได้ประกาศสดุดีเฉลิมพระเกียรติไว้ตอนหนึ่งว่า



ภาพที่ 5 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินพระราชทานปริญญาบัตรแก่บัณฑิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ.2496

โดยในวาระนี้สภามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาเกษตรศาสตร์ เป็นปริญญาแรก  
ที่มา: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, <https://th.wikipedia.org>

[...] ในการประชุมสภามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ครั้งที่ 2/2496 [...] สภามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้พิจารณาเห็นว่า เนื่องจากได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้ทรงสำเร็จการศึกษาศิลปวิทยาการชั้นมหาวิทยาลัยในวิชาการหลายสาขา [...] เช่น วิชาวิทยาศาสตร์ วิชาวิศวกรรมศาสตร์ วิชาเศรษฐศาสตร์ และวิชากฎหมาย ฯลฯ นอกจากนี้ ยังทรงสนพระทัยในการเกษตรและเคยทรงกระทำการนี้มาด้วยฝีพระหัตถ์เองในระหว่างการศึกษา ทั้งบัดนี้ก็ยังพระราชทานพระมหากรุณาส่งเสริมเผยแพร่การเกษตรอยู่ตลอดมา ดังนั้น สภามหาวิทยาลัยจึงได้ลงมติเป็นเอกฉันท์ให้ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ทางเกษตรศาสตร์

(สรรพศิลป/ศาสตราจารย์ราช, <http://web.ku.ac.th>)

## มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์: ผู้บ่มเพาะศาสตร์แห่งแผ่นดิน

นวนิยายเรื่อง *ผู้ใหญ่ลีกับนางมา* เป็นบันทึกความทรงจำเสียวหนึ่งของการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในช่วงทศวรรษ 2500 ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ซึ่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มีพันธกิจสำคัญในการเร่งผลิตบัณฑิตสาขาการเกษตรออกไปรับใช้และพัฒนาประเทศ ดังจะเห็นได้จากเนื้อเรื่องหลายตอนในเรื่อง *ผู้ใหญ่ลีกับนางมา* ที่กล่าวถึงบทบาทของมหาวิทยาลัยทางด้านนี้ไว้อย่างชัดเจน ทั้งในช่วงเวลาที่ผู้ใหญ่ลีเป็นนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์จนสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี มีผู้เข้าศึกษาระดับมหาวิทยาลัยในประเทศไทยน้อยกว่าปัจจุบันมาก เห็นได้จากจำนวนนิสิตที่สำเร็จการศึกษาระหว่าง พ.ศ.2509-2510 มีจำนวนดังนี้ ปริญญาโท 1 คน ปริญญาตรี 422 คน และอนุปริญญา 379 คน (พระประกาศสหกรณ์, 2551) ด้วยเหตุนี้ นายประติษฐ์คุรุรักษ์แก่งผู้คงแก่เรียนของมาลีนี้ซึ่งเมื่อแรกดูแลคนผู้ใหญ่ลีและนิกสมน้ำหน้ามาลีนี้ที่ไปหลงรักผู้ใหญ่บ้านเซ่งๆ คนหนึ่ง จึงมีทัศนคติต่อเขาเปลี่ยนไป การศึกษาในความคิดของคนทั่วไปจึงมีความสำคัญอย่างมากในการทำให้หนุ่มบ้านนอกอย่างผู้ใหญ่ลีกลายเป็นเกษตรกรหัวก้าวหน้า ผู้สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีและเกษตรกรรมแผนใหม่ได้ด้วยตนเองที่ไม่มีใครดูถูกได้ “[...] แม้แต่ไปประชุมที่อำเภอ นายอำเภอและใครๆ ก็สนใจเขามากและเมื่อได้ทราบประวัติว่าผู้ใหญ่ลีนี้ผ่านมหาวิทยาลัยมาแล้วยิ่งทำให้เสียงของผู้ใหญ่ลีในที่ประชุมนั้นดังไม่แพ้นายอำเภอเอง ใครๆ ก็จะต้องคอยฟังความเห็นของผู้ใหญ่ลีก่อนเสมอ” (กาญจนา นาคเหน่น, 2540: 58) ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่ามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มีบทบาทสำคัญอย่างมากในนวนิยายเรื่องนี้ในฐานะผู้ปั้นลูกชาวนาธรรมดาคนหนึ่งให้กลายเป็นบัณฑิตผู้รอบรู้ในเรื่องศาสตร์แห่งแผ่นดินที่ได้รับการยอมรับนับถือจากสังคม ดังเห็นได้จากเนื้อความตอนหนึ่งในนวนิยายเรื่องนี้ที่สะท้อนให้เห็นความทรงจำอันน่าประทับใจของคนทั่วไปที่มีต่อมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ รวมไปถึงหน่วยงานแห่งหนึ่งของมหาวิทยาลัยซึ่งมีหน้าที่จัดฝึกอบรมวิชาชีพให้แก่ประชาชนเป็นประจำ

“[...] สองคนนั้นต้องไปเรียนพิเศษใช้ไหมคะ อيارบกวอนแกเลยคะ”  
 “เรียนอีกไม่กี่วันเขาก็จะเลิกแล้วละหนู”  
 “แกไปเรียนวิชาอะไรคะ”  
 “เรียนเย็บผ้า ทำขนม ทำกับข้าว เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู อะไรพวกนี้แหละหนู”<sup>5</sup>  
 “อะ-เรียนที่ไหนคะ ไม่เห็นมีโรงเรียนประเภทนี้ที่บางเขนเลย หรือเขาตั้งใหม่ มาไม่ทราบ”  
 “ตั้งมานานแล้ว ผู้ใหญ่เขาก็เรียนจบจากนั้น คุณยายหนูล่ะซีที่แะชะพ่อเขาส่งเขาไปเรียนจนจบ”  
 “โรงเรียนอะไรคะ”  
 “เกษตรศาสตร์บางเขนไงละหนู”  
 “ตาย-ตาย” มาลินีอุทาน แล้วก็มองดูนางปุยอึ้งอยู่เป็นเวลานาน จึงพูดต่อไปว่า “ผู้ใหญ่ลิ้นี่จะเรียนจากเกษตรศาสตร์”  
 “จ๊ะ เขาได้รับปริญญาปีเดียวกับก้านัน-ก้านันอะไรนะหนูที่ทำสวนส้มใหญ่โตนะ”  
 “ก้านันจุล คุ่มวงศ์คะ”  
 “นั่นแหละ-เขายังบ่นเลยว่าเมื่อไหร่เขาจะได้เป็นก้านันบ้าง จะได้ไม่น้อยหน้าก้านันจุล”  
 “มีนาละ อะไรต่ออะไรของคุณยายจึงดีขึ้นอย่างน่าแปลกใจ เพราะผู้ใหญ่ลิ้นี่จบจากเกษตรศาสตร์นี่เอง”

(กาญจนา นาคนันท์, 2540: 110)

<sup>5</sup> หน่วยงานที่น้องสาวของผู้ใหญ่ลิ้นี่ไปรับการฝึกอบรมวิชาชีพในช่วงที่กาญจนา นาคนันท์เขียนนวนิยายเรื่องนี้มีชื่อว่าสำนักส่งเสริมและเผยแพร่การเกษตร ก่อตั้งเป็นหน่วยงานภายในของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เมื่อ พ.ศ.2486 เพื่อเผยแพร่ความรู้หลากหลายรูปแบบสู่ประชาชนทั่วไป ต่อมาใน พ.ศ.2513 ได้รับการยกฐานะให้เป็นหน่วยงานที่มีฐานะเทียบเท่าคณะ และเปลี่ยนชื่อเป็นสำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งเป็นชื่อที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน.

หลังสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สีนวตฺรได้เป็นผู้นำเรื่องเกษตรกรรมแผนใหม่ที่ทันสมัย และได้ “นำวิชาความรู้ที่เขาได้ไปศึกษามาเผยแพร่แก่เพื่อนบ้านและปรับปรุงการทำงานให้ทันสมัยยิ่งขึ้น” (กาญจนา นาคั่นทน, 2540: 58) นวนิยายเรื่องนี้จึงให้ความสำคัญแก่การศึกษาเป็นพิเศษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาเกี่ยวกับศาสตร์แห่งแผ่นดินอันเป็นศาสตร์ที่เลี้ยงดูชาวโลก

### บทบาทของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในนวนิยาย

#### และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1

ผู้ใหญ่นักกับนางมาไม่เพียงแต่เป็นนวนิยายที่อ่านสนุก แต่ยังทำหน้าที่ถ่ายทอดให้เห็นสภาพสังคมชนบทและวิถีชีวิตชาวนาไทยแบบดั้งเดิมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปในช่วงทศวรรษ 2500 อันเป็นผลจากอิทธิพลของเกษตรกรรมแผนใหม่และเทคโนโลยีต่างๆ ของโลกตะวันตก ตามนโยบายของรัฐในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ซึ่งเริ่มดำเนินการตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ต่อเนื่องมาจนถึงสมัยของจอมพลถนอม กิตติขจร มีช่วงระยะเวลาดำเนินการรวม 6 ปี ตั้งแต่ พ.ศ.2504-2509 โดยแบ่งเป็น 2 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 ตั้งแต่ พ.ศ.2504-2506 และระยะที่ 2 ตั้งแต่ พ.ศ.2507-2509 อันเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่กาญจนา นาคั่นทนเขียนนวนิยายเรื่องนี้ ผู้ใหญ่นักกับนางมาจึงช่วยให้เห็นภาพชนบทไทยช่วงกึ่งพุทธกาล ซึ่งรัฐให้ความสำคัญแก่การพัฒนาเรื่องการเกษตรเป็นอันดับแรก เนื่องจากในช่วงเวลานั้นประชากรราวร้อยละ 80 ของประเทศเป็นเกษตรกร สินค้าออกส่วนใหญ่เป็นสินค้าการเกษตรโดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าว รายได้ประชาชาติมาจากการเกษตรถึงกว่าหนึ่งในสาม จึงกล่าวได้ว่า อนาคตทางเศรษฐกิจของประเทศไทยขึ้นอยู่กับการเกษตรเป็นหลัก (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2504: 30)

เพื่อให้นโยบายทางด้านการเกษตรสัมฤทธิ์ผล แผนพัฒนาฉบับนี้จึงให้ความสำคัญแก่การเร่งสร้างสาธารณูปโภคด้วย ได้แก่ การชลประทาน แหล่งพลังงาน การขนส่งและคมนาคม นอกจากนี้ยังปรับปรุงและขยายการค้นคว้าทดลองด้านการเกษตรให้ทันสมัยและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยจัดตั้งสถาบันวิจัยหลายแห่งเพื่อพัฒนาพืชและสัตว์พันธุ์ดี การปราบโรคศัตรูพืชและสัตว์ การทดลองดินและปุ๋ย และ

การบริหารจัดการน้ำให้เหมาะสม ส่งเสริมการปลูกพืชในฤดูแล้งและการทำนาสองครั้งในพื้นที่ที่มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ ด้านการปศุสัตว์ ส่งเสริมการเลี้ยงโคเนื้อ โคนม กระบือ สุกร เป็ด ไก่ ส่งเสริมการประมง อุตสาหกรรมป่าไม้ และสนับสนุนเกษตรกรให้ช่วยเหลือกันเอง ด้วยการจัดตั้งสหกรณ์และการรวมกลุ่มของเกษตรกร (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2504: 46-87)

นโยบายหลักของแผนพัฒนาฉบับที่ 1 ซึ่งเห็นได้ชัดว่ามุ่งเน้นเรื่องการพัฒนาการเกษตร การป่าไม้ การประมง การปศุสัตว์ และการส่งเสริมสหกรณ์ ล้วนแต่ต้องอาศัยสถาบันการศึกษาที่มีการสอนและการวิจัยเรื่องเหล่านี้เป็นผู้ผลักดัน และหนึ่งในสถาบันดังกล่าวก็คือมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เนื่องจากคณะวิชาที่ก่อตั้งมาตั้งแต่แรกของมหาวิทยาลัยล้วนแต่มีพันธกิจในการสอนและวิจัยเรื่องเหล่านี้ ยิ่งไปกว่านั้น ต่อมามหาวิทยาลัยยังได้ทยอยก่อตั้งคณะวิชาที่สอนศาสตร์และศิลป์แขนงอื่นๆ เพิ่มเติมดังที่ได้กล่าวมาแล้ว โดยคณะที่ก่อตั้งใน พ.ศ.2497 ได้แก่ คณะสัตวแพทยศาสตร์ และคณะวิศวกรรมชลประทาน ซึ่งได้เปลี่ยนชื่อเป็นคณะวิศวกรรมศาสตร์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2509 (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2537: 51) ในเวลาต่อมามีบทบาทสำคัญในแผนพัฒนาฉบับที่ 1 เช่นกัน

ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่ามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เป็นหนึ่งในสถาบันการศึกษาที่มีบทบาทอย่างมากในการสนองและผลักดันนโยบายของรัฐในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้เป็นจริงได้ในฐานะที่เป็นผู้ผลิตบัณฑิตออกไปพัฒนาสังคม ดังที่กาญจนา นาคนันทน์สะท้อนให้เห็นในเรื่องผู้ใหญ่ลี้กับนางมาหลายตอน อาทิ ผู้ใหญ่ลี้ซึ่งในเรื่องเป็นผลผลิตของสถาบันการศึกษาแห่งนี้มีความคิดว่าจะก่อตั้งกลุ่มชาวนาเพื่อให้มีอำนาจในการต่อรองกับนายทุนเจ้าของโรงสีและช่วยเหลือกันเองในการพยุงราคาข้าว นอกจากนี้ เขายังพยายามหาวิธีบริหารจัดการน้ำเพื่อใช้ในการเกษตร ด้วยการวิ่งเต้นให้หน่วยราชการเข้ามาขุดคลองลึบเอ็ดให้ลึกขึ้นเพื่อให้ชาวนาทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง อย่างไรก็ตาม ชาวนาที่เป็นลูกบ้านของเขา รวมทั้งมารดาของเขาเองกลับไม่พอใจ เนื่องจากในช่วงเวลานั้นชาวนาทัวไปยังใช้แรงงานคนเป็นหลักในการทำนา มารดาของผู้ใหญ่ลี้ถึงกับกล่าวว่าการทำงานเพียงครั้งเดียวก็เหนื่อยจนกระดูกจะออกนอกเนื้ออยู่แล้ว และเรียกร้องว่าถ้าเก่งจริง ทำให้ข้าวราคาดีอย่างเดียว

ก็พอ (กาญจนา นาคັນนธ์, 2540: 445) จึงเห็นได้ว่าในทัศนะของผู้ประพันธ์ การที่ผู้ใหญ่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ทำให้เขามีความคิดและวิสัยทัศน์ก้าวหน้ากว่าเกษตรกรทั่วไป

### ผู้ใหญ่กับนางมา: ความทรงจำที่มีต่อมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และศาสตร์แห่งแผ่นดิน



ภาพที่ 6 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

ทรงรับการถวายรายงานจากหลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ

ในโอกาสที่เสด็จพระราชดำเนินเปิดงานวันเกษตร พ.ศ.2497

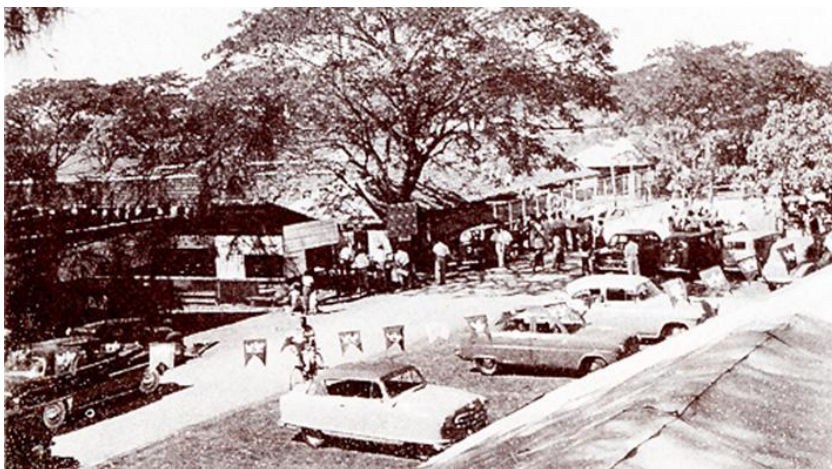
ก่อนที่งานวันเกษตรจะเลิกจัดไป จนถึง พ.ศ.2506 จึงให้มีการรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่

ที่มา: หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ, <http://archives.psd.ku.ac.th>

เนื้อเรื่องหลายตอนในเรื่องผู้ใหญ่กับนางมาสะท้อนให้เห็นความทรงจำของคนร่วมสมัยที่มีต่อมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในฐานะผู้บ่มเพาะและส่งเสริมศาสตร์แห่งแผ่นดินเพื่อความอยู่ดีกินดีของคนไทยได้อย่างน่าประทับใจ โดยหนึ่งในความประทับใจนั้นคือความประทับใจเรื่อง “งานวันเกษตร” หรือ “งานตลาดนัดเกษตรกลางบางเขน” ซึ่งจัดขึ้นครั้งแรกระหว่างวันที่ 3-4 มกราคม พ.ศ.2491 เพื่อเผยแพร่และส่งเสริมให้เกษตรกรไทยรู้จักและนำวิทยาการเกี่ยวกับการกลั่นกรองแผนใหม่ไปปรับปรุง



เครื่องมือเครื่องใช้และสภาพที่ดินของตน เพื่อเพิ่มผลผลิตและคุณภาพของพืชผลต่างๆ โดยในปีแรกเน้นการส่งเสริมการบริโภคมะเขือเทศ ครั้งที่ 2 จัดขึ้นระหว่างวันที่ 3-4 มกราคม พ.ศ.2492 ส่งเสริมการบริโภคข้าวโพดหวานพันธุ์ค่อมทอง ต่อมาใน พ.ศ.2495 งานนี้เปลี่ยนชื่อเป็น “งานประจำปีเกษตรกลางบางเขน” ส่งเสริมการเลี้ยงไข่ไก่ตักและการบริโภคไข่ไก่ และขยายขอบเขตของงานออกไป ตั้งแต่ พ.ศ. 2498-2505 การจัดงานวันเกษตรหยุดชะงักลง จนถึง พ.ศ.2506 จึงมีการรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ และนับตั้งแต่ พ.ศ.2508 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงานวันเกษตรแห่งชาติกับมหาวิทยาลัยด้วย โดยสับเปลี่ยนสถานที่จัดงานระหว่างวิทยาเขตบางเขนและต่างจังหวัด ถ้าปีใดจัดที่ต่างจังหวัด ที่บางเขนก็จัดงานตลาดนัดเรียกว่างานเกษตรแฟร์ และมีการจัดงานเช่นนี้เรื่อยมาจนเป็นงานประจำปีของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์จนถึงปัจจุบัน (ในหลวงกับงานวันเกษตร, <http://oamc.ku.ac.th>)



ภาพที่ 7 บรรยากาศงานตลาดนัดเกษตรกลางบางเขน เมื่อ พ.ศ.2495

ที่มา: ในหลวงกับงานวันเกษตร, <http://oamc.ku.ac.th>

งานวันเกษตรแห่งชาติได้รับความนิยมจากประชาชนอย่างมาก ดังจะเห็นได้ว่าประชาชนที่มาเที่ยวงานตลาดนัดเกษตรกลางบางเขนครั้งแรกมีประมาณสิบเท่าของจำนวนที่คาดไว้ จึงเกิดเหตุการณ์วุ่นวายขึ้นเพราะอาหาร ของสด ของแห้งที่จัดเตรียมไว้ไม่พอกับประชาชนที่มาเที่ยวงาน ประชาชนบางกลุ่มที่ไม่ได้ของที่ต้องการ

ก็บุกไร่บุกสวนเก็บเองตามใจชอบ คุณหลวงสุวรรณวาจกกสิกิจไม่ได้ห้ามปรามอะไร กลับพูดว่า “แบบนี้ก็สนุกดี” และเพื่อสนองศรัทธาของประชาชนที่ให้การต้อนรับงาน ตลาดนัดเกษตรกลางบางเขนอย่างล้นหลาม จึงมีการจัดงานตลาดนัดเรื่อยมา โดยได้รับความสนับสนุนเป็นอย่างดีจากกระทรวงเกษตร และจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นได้ให้งบประมาณสนับสนุนงานนี้จนกลายเป็นงานประจำปี (ในหลวงกับงานวันเกษตร) ทำให้งานวันเกษตรแห่งชาติกลายเป็นงานใหญ่ประจำปี ของชาวทุ่งบางเขน ที่คนร่วมสมัยรอคอยและรำลึกถึงด้วยความประทับใจ ดังที่ กาญจนา นาคนันท์นำไปเขียนไว้ในเรื่อง *ผู้ใหญ่ลี้กับนางมา*

นอกเหนือจากนี้ *ผู้ใหญ่ลี้กับนางมา* ยังเป็นบันทึกความทรงจำของสังคมไทย ที่มีต่อผู้มีอาชีพเกษตรกรผู้ซึ่งคลุกคลีอยู่กับศาสตร์แห่งแผ่นดินมาตั้งแต่เกิด โดยถ่ายทอดให้เห็นภาพวิถีชีวิตและวัฒนธรรมการเกษตรของไทยแบบดั้งเดิม อาทิ ธรรมเนียมการลงแขก ประเพณีการแห่นางแมวขอฝน ตลอดจนวิถีการเกษตรแบบ ผสมผสานระหว่างแบบดั้งเดิมกับแบบสมัยใหม่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่เกษตรกรรม แผนใหม่รวมทั้งเทคโนโลยีและเครื่องจักรกลสมัยใหม่เข้ามามีบทบาทแทนที่แรงงาน มนุษย์มากขึ้นเรื่อย ๆ ส่งผลให้วิถีการทำนาแบบดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงไป ดังที่มาลีนี้ ราฟิงกับตนเองเมื่อได้เห็นรถแทรกเตอร์เป็นครั้งแรกว่า

“นั่นกระมัง-รถไถนา” เธอนึกถึงคำนายปัดเล่าเมื่อคืนนี้ว่า ที่บ้านเขามีรถไถนาใช้ ชาวนาแถวนี้ปัจจุบันนี้นิยมใช้รถไถนา มากกว่าใช้แรงควายอย่างสมัยก่อนแล้ว และการใช้รถไถจะต้อง รีบไถให้เสร็จก่อนฝนตกหนัก มิฉะนั้นพ่อกองนามีน้ำขัง แล้วรถก็ต้องหมดประโยชน์ทันทีที่ต้องใช้ควายไถตามเดิม

ด้วยเหตุนี้กระมังโรงควายที่โตเท่าสถานีหัวลำโพงของคุณยายจึงหายไป ผู้ที่ไม่มีรถต่งนิยมจ้างไถราคาเพียงไร่ละ 16 บาท ปัดเล่าว่าคุณนายวันก็จ้างรถบ้านของพ่อเขาอยู่ทุกปี ผู้ใหญ่ลี้มีลูกจ้างคนหนึ่งสำหรับขับรถไถนา [...]

(กาญจนา นาคนันท์, 2540: 41)

## สรุป

ผู้ใหญ่ลีกับนางมา<sup>1</sup>ได้เป็นเพียงนวนิยายสุภาษานุกรมโรแมนติกที่น่ารื่นรมย์ และแสดงให้เห็นถึงความประทับใจของสังคมไทยที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมการเกษตรของไทยแบบดั้งเดิมเท่านั้น หากแต่ยังทำหน้าที่ถ่ายทอดสภาพสังคมชนบทไทยร่วมสมัยที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญของบ้านเมืองได้อย่างสมจริง นวนิยายเรื่องนี้จึงเป็นเสมือนบันทึกความทรงจำที่ช่วยให้คนสมัยหลังเห็นพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในช่วงที่รัฐกำลังพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ซึ่งมุ่งเน้นเรื่องการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรอันเป็นรากฐานของเศรษฐกิจไทยในขณะนั้น ส่งผลให้วิถีการเกษตรของไทยเปลี่ยนไป มีการใช้แรงงานมนุษย์น้อยลง และเกษตรกรรมแผนใหม่ตลอดจนเครื่องจักรกลและเทคโนโลยีใหม่ๆ จากโลกตะวันตกเข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตเกษตรกรรมมากขึ้นเรื่อยๆ ยิ่งไปกว่านั้น นวนิยายเรื่องนี้ยังสะท้อนให้เห็นความชื่นชมของคนทั่วไปที่มีต่อการเกษตร อันเป็นศาสตร์แห่งแผ่นดินที่เลื่องลือชาวโลก ดังที่มัลลินีกล่าวถึงเรื่องการทำนาว่าเป็น “งานสำคัญที่เลื่องลือของมนุษย์ให้อิ่มหนำปิ่นอยู่ทุกวันนี้” (กาญจนา นาคนนท์, 2540: 41) ที่สำคัญ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ นวนิยายเรื่องนี้ยังสะท้อนให้เห็นความทรงจำของสังคมไทยที่มีต่อบทบาทและพันธกิจของมหาวิทยาลัยในฐานะสถาบันการศึกษาที่มีหน้าที่บ่มเพาะศาสตร์แห่งแผ่นดิน ผลิตภัณฑ์ิตตสาขาการเกษตรและสาขาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องออกไปพัฒนาประเทศและฝึกอบรมวิชาชีพให้แก่ประชาชนทั่วไปด้วย

## เอกสารอ้างอิง

กาญจนา นาคนนท์. 2540. ผู้ใหญ่ลีกับนางมา. กรุงเทพฯ: บรรณกิจเทรดดิ้ง.

ในหลวงกับงานวันเกษตร. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก

[http://oamc.ku.ac.th\\_2015/01-jan/04-ku/index.html](http://oamc.ku.ac.th_2015/01-jan/04-ku/index.html)

[วันที่เข้าถึง 9 กันยายน 2558].

ผู้ใหญ่ลี. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก:

<https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%9C%E0%BB%B9%E0%>

[วันที่เข้าถึง 11 ตุลาคม 2558].

พระประกาศสหกรณ์. 2551. “ความสำคัญของการเกษตรและกำเนิดของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.” ใน **มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันเกษตรแห่งชาติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์วันครบรอบ 25 ปี**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2537. **50 ปี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์: กำเนิดและพัฒนาการ**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก:

<https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%A1%E0%BB%AB%E0%BB%A1%E0%B8%AB> [วันที่เข้าถึง 12 ตุลาคม 2558].

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก:

[http://autonomy.ku.ac.th/new/?page\\_id==28](http://autonomy.ku.ac.th/new/?page_id==28) [วันที่เข้าถึง 1 พฤศจิกายน 2558].

ไร่ก้านจูล. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก: <http://happyworkplace-thaihealthnida.com/article-detail.php>: [วันที่เข้าถึง 2 ตุลาคม 2558].

ศิลปากร, กรม. 2558. **พระอัฐมรามาธิบดินทร**. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

สรรพศิลปศาสตราธิราช. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก:

[http://web.ku.ac.th/king72/king72\\_01.html](http://web.ku.ac.th/king72/king72_01.html). [วันที่เข้าถึง 5 ตุลาคม 2558].

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี.

2504. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1**. กรุงเทพฯ:

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ (ทองดี เรศานนท์). [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก:

<http://www.archives.psd.ku.ac.th/kuout/p114.html>

[วันที่เข้าถึง 5 ตุลาคม 2558].